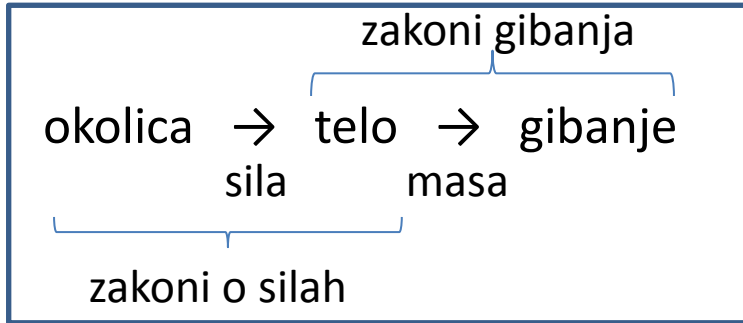

Dinamika

telo $\leftrightarrow$ okolica

I. Newtonov zakon:

mirovanje $\leftrightarrow$ gibanje s konstantno hitrostjo

vsakdanje izkušnje: ni sile $\rightarrow$ miruje $\checkmark$

ni sile $\rightarrow \vec{v} = \text{konst.} ??$

res ni sile (npr. vesoljska ladja) $\rightarrow \vec{v} = \text{konst.} \checkmark$

$\vec{v} = 0 \rightarrow \vec{v} = \text{konst.}$ Gallilejeva transformacija
 opis iz drugega inercialnega opazovalnega sist. !

I.N.Z.: Če je vsota učinkov okolice (sil) enaka nič, telo miruje ali se giblje premo in enakomerno.

N.Z. veljajo le v inercialnih op. sistemih

npr. na vrtiljaku: ni sil $\rightarrow$ gibanje (pospešeno)

mirovanje $\rightarrow$ sila (centripetalna)

posledica sistema, ne okolice !

sila – učinek okolice, teles v okolici

definirana s pospeškom na standard za maso

sila 1 N da prakilogramu pospešek 1 m/s²

$$\vec{F} \quad \left[\text{N} = \text{kg} \frac{\text{m}}{\text{s}^2} \right]$$

masa – lastnost telesa, da se upira pospeševanju
 vztrajnost (inercija)

sila 1 N $\rightarrow$ pra-kg (m_0) $\rightarrow a_0 = 1 \text{ m/s}^2$

$\rightarrow$ telo X (m_X) $\rightarrow a$

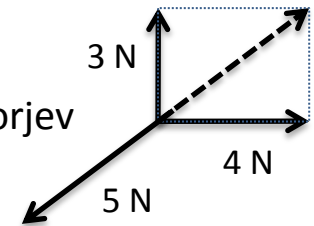
$$m_X = \frac{a_0}{a} m_0$$

pospešek vektor $\rightarrow$ sila vektor

seštevanje sil $\rightarrow$ seštevanje vektorjev

rezultanta sil:

$$\vec{F} = \sum_i \vec{F}_i$$

Dinamika

masa $\leftrightarrow$ teža

- masa: lastnost telesa, neodvisna od okolice
- teža: vpliv okolice (sila), sorazmeren z maso

	Zemlja	Luna	Vesolje
masa	+++	+++	+++
teža	+++	+	0

II. Newtonov zakon

$$\sum_i \vec{F}_i = m\vec{a}$$

$\sum_i \vec{F}_i$ - (vektorska) vsota sil na telo

m - masa telesa

$\vec{a}$ - vektor pospeška telesa

$\sum_i \vec{F}_i = m\vec{a}$ - vektorska enačba
- $D \in \{1,2,3\}$ enačb za komponente

$$\sum_i \vec{F}_{i,x} = m\vec{a}_x \quad \sum_i \vec{F}_{i,y} = m\vec{a}_y \quad \sum_i \vec{F}_{i,z} = m\vec{a}_z$$

$$\sum_i \vec{F}_i = 0 \Leftrightarrow \vec{a} = 0 \quad \text{II.N.Z. vsebuje I.N.Z.}$$

I.N.Z. implicira obstoj inercialnih opazovalnih sistemov, zato ga obdržimo; lahko bi ga povedali: Če je vsota sil na telo enaka nič, je mogoče najti opazovalni sistem, v katerem se telo giblje premo in enakomerno.

II. N.Z. je osnova dinamike

lahko ga razumemo kot vzročno zvezo

$$\sum_i \vec{F}_i = m\vec{a}$$

vzrok (sila) $\rightarrow$ posledica (gibanje)

Zakoni o silah

- sile – vpliv okolice
- delovanje konkretnih teles iz okolice
- delovanje
  - stik: podlaga, vrvica
  - na daljavo: teža, el. sila

- teža – privlak teles z (veliko) maso (npr. Zemlja)
- sorazmerna z maso, smer proti S

$$\vec{F}_g = m\vec{g}$$

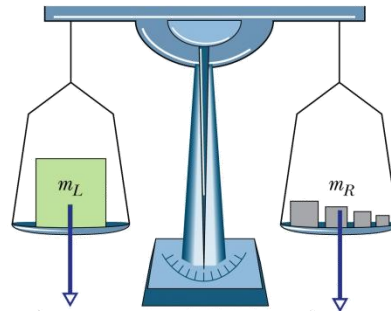
Ni “mističnih” sil v II. N.Z. v inercialnih opazovalnih sistemih !

npr.: klada na klancu

• podlaga (stik)	} <u>nič</u>
• Zemlja (na daljavo)	
• vrtimo vedro <u>vode</u>	} <u>vedro vode</u>
• vedro (podlaga)	- vrvica
• Zemlja	- voda
	- Zemlja

- meritev teže – tehtnica

lekarniška

$$\vec{F}_{g,1} = \vec{F}_{g,2}$$

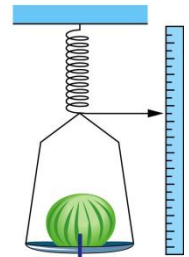
$$m_1 g = m_2 g$$

$$m_1 = m_2$$

primerjava mas

Luna: $m_1 = m_2$

vzmetna

$$F_g = F_v$$

meritev sile

$$F_{g,L} < F_{g,Z}$$

Sila podlage

toga podlaga → telo ne more vanjo

- sila $\perp$ na površino (sila normale):

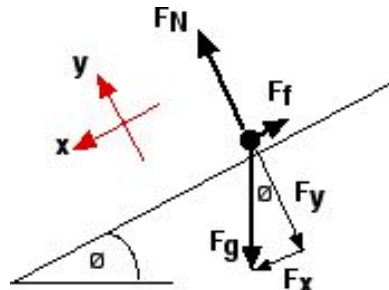
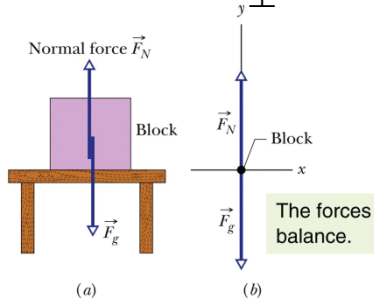
$$\vec{F}_{\perp}, \vec{F}_N, \vec{N}, \vec{F}_p$$

velikost odvisna od ostalih sil

→ izniči komponente sil $\perp$ na podlago

miza: $F_{\perp} = mg$ (podlaga nepospešena !)

klanec: $F_{\perp} = F_{g,\perp} = mg \cos \theta$

lepenje, trenje

- tudi posledica podlage
  - podlaga se upira gibanju
  - sila $\parallel$ s podlago

$$\parallel: F_l = mg \sin \theta$$

$$\perp: F_{\perp} = mg \cos \theta$$

približen opis

- mirovanje (lepenje)
- gibanje (trenje)
- $k_l \gtrsim k_{tr}$
- smer

$$F_l \leq k_l F_{\perp}$$

$$F_{tr} = k_{tr} F_{\perp}$$

– nasprotna gibanju ($-\vec{v}$) za $\vec{F}_{tr}$

– nasprotna gibanju brez $\vec{F}_l$

→ $\vec{F}_l$ izniči komponente sil $\parallel$ s podlago

- $\sim$ neodvisna od velikosti stične ploskve
- (zelo) odvisna od vrste stika
- k_{tr} malo odvisen od hitrosti

zgled meritev k_l : nagib klanca, kdaj zdrsne ?

$$F_l \leq k_l F_{\perp}$$

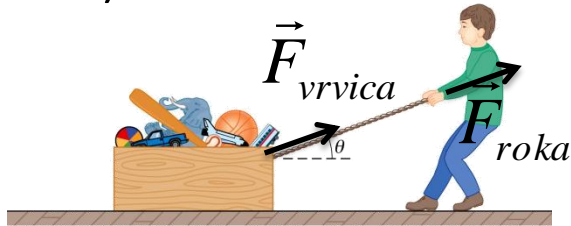
$$mg \sin \theta \leq k_l mg \cos \theta$$

$$k_l \geq \tan \theta \Rightarrow k_l = \tan \theta_{\max}$$

Sila vrvice, škriпча, vzmeti

vrvica

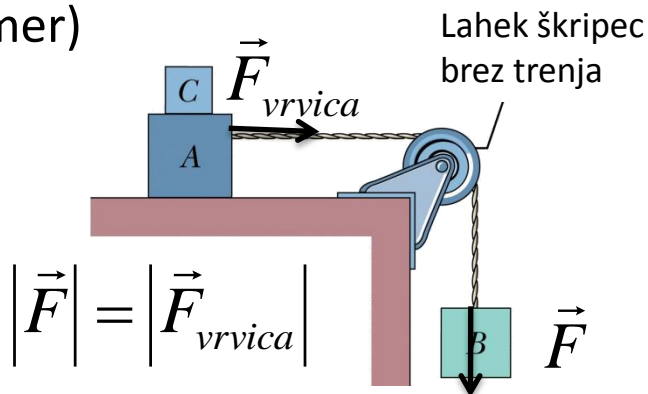
- lahka vrvica prenaša silo (velikost in smer)

$$\vec{F}_{\text{vrvica}} = \vec{F}_{\text{roka}}$$

škripec

- lahek škripec brez trenja prenaša silo (ohrani velikost, spremeni smer)

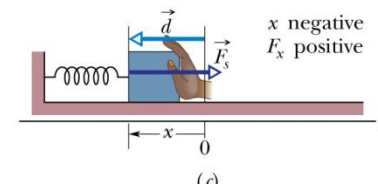
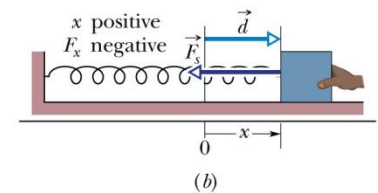
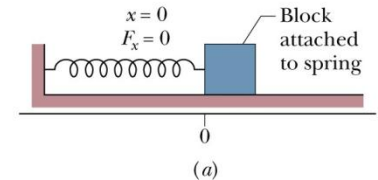
$$|\vec{F}| = |\vec{F}_{\text{vrvica}}|$$

vzmet

- sila nasprotna raztežku
- velikost sorazmerna raztežku

$$\vec{F}_{\text{vzmet}} = -k\vec{x} \quad \text{Hooke}$$

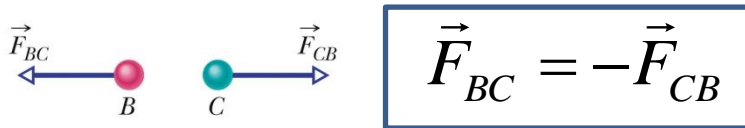
k – koeficient vzmeti [N/m]

III. Newtonov zakon

Zakon o vzajemnem učinku

- dve telesi: B, C

Če deluje prvo telo na drugo z neko silo, deluje drugo telo na prvo z nasprotno enako silo.

naravni zakon - povzetek opazovanj (vsi (N.)Z.)

“akcija → reakcija” ↔ vzajemni učinek

ni vzročna zveza, zamenjava $B \leftrightarrow C$ (“prvo” ↔ “drugo”) ne spremeni vsebine zakona

primeri: atlet pri skoku v višino:

- sila $\vec{F}_g = \vec{F}_{aZ} = -\vec{F}_{Za}$
- pospešek $a_Z = \frac{m_a}{m_Z} a_a \approx 10^{-23} g$

satelit kroži okoli Zemlje

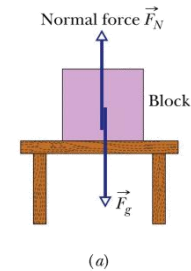
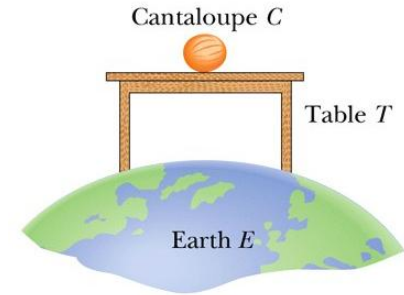
$$\vec{F}_g = \vec{F}_{sZ} = -\vec{F}_{Zs}$$

žoga na mizi

- tri telesa:

žoga, miza, Zemlja !

trije pari sil iz III. N.Z., npr. $\vec{F}_g = \vec{F}_{CE} = -\vec{F}_{EC}$
 $\vec{F}_\perp = -\vec{F}_g$ ni tak par sil (I. N.Z.) !

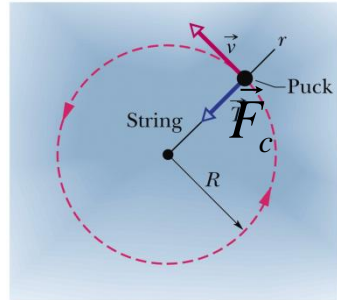
Sile pri kroženju

telo enakomerno kroži → pospešek $\vec{a}_c$

→ sila $\vec{F}_c = m\vec{a}_c$

centripetalna sila

če sile ni → smer tangente na tir ($\vec{v}$)

sila - vrvice

- teže (satelit, Luna)

- magnetna sila

prave sile:

telesa

v okolici

centripetalna sila

→ drugo ime za $\{ \vec{F}_v, \vec{F}_g, \vec{F}_m \}$

sila vrvice je centripetalna sila (ne =)

• zglede: avto v ovinku

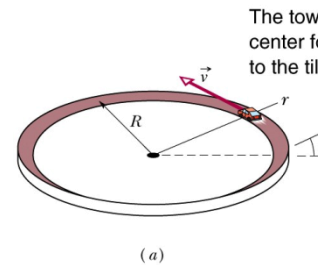
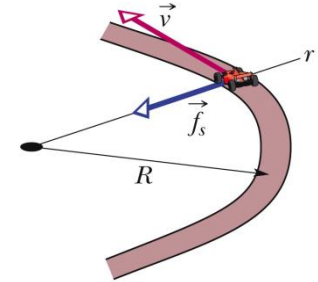
centripetalna sila je

sila lepenja (trenja ?)

večje hitrosti

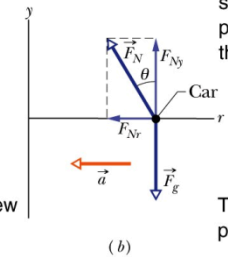
→ ovinek nagnemo

→ srk (zrak) poveča silo podlage (lepenje)

The toward-the-center force is due to the tilted track.

Track-level view of the forces

Tilted normal force supports car and provides the toward-the-center force.

The gravitational force pulls car downward.

vožnja v avtu

$$\vec{F}_c = \vec{F}_{sedež} (+\vec{F}_{vrata})$$

deluje na stiku

→ občutek sile

v vesoljski ladji

$$\vec{F}_c = \vec{F}_g$$

po prostornini

→ breztežno stanje